

СТАН ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ҐЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

STATE OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL REFLEXIA OF THE PROBLEM OF DEVELOPMENT OF GENDER CULTURE OF STUDENTS

У статті розглянуто стан вивченості теорії і практики розвитку ґендерної культури студентів вищих навчальних закладів України на основі аналізу історіографічної та джерельної бази дослідження. З'ясовано, що вивчення й аналіз історичної та історіографічної бази теорії та практики розвитку ґендерної культури студентів стає підґрунтям для визначення стану проблеми, що досліджується, а отже, конкретизації предмета та завдань дослідження, його наукової новизни.

Ключові слова: джерельна база, історіографічна база, ґендерна культура студентів.

В статье рассмотрена проблема изучения теории и практики развития гендерной культуры студентов высших учебных заведений Украины на основе анализа историографической и источниковой базы исследования. Выяснено, что изучение и анализ исторической и историографической базы теории и практики развития гендерной культуры студентов становится основой

для изучения проблемы исследования, следовательно, конкретизации предмета и заданий исследования, его научной новизны.

Ключевые слова: источниковая база, историографическая база, гендерная культура студентов.

The current state of historical pedagogical introspection of students' gender culture development issues. The article describes the level of knowledge about theory and practice of gender culture development among Ukrainian university students'. It is based on analysis of different sources, including historiographical ones. The author proves that studying and analyzing historical and historiographical sources of theory and practice of gender culture development among Ukrainian university students' is fundamental for determining the current state of problem and helps to precise the objective of the study and its outlook.

Key words: base of sources, historiographical base of sources, gender culture of students.

УДК 378.015.311:[172.4:305]:930.2

Воровка М.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формуванню ґендерної культури студентства властиві специфічні риси, певні етапи розвитку, значна джерельна й історіографічна база. Найважливішою особливістю історико-педагогічного дослідження є те, що явища, які воно вивчає, не можуть бути відтвореними, інформацію про них можна отримати лише з історичних джерел, до яких учений-педагог звертається зі своїм дослідницьким завданням, а також з історичних та історико-педагогічних наративів, в яких це явище висвітлювалося прямо чи побічно.

Історія педагогіки тісно пов'язана не лише з педагогікою, а й з історією, як спеціалізована галузь історичної науки вона має застосовувати досягнення останньої та підпорядковуватися її методологічним вимогам.

Педагогічне джерелознавство та педагогічна історіографія є одними з найважливіших елементів методології історико-педагогічного дослідження, що перебувають на перетині педагогіки, історії, культурології, філософії. Досягнення мети історико-педагогічного дослідження залежить від вміння дослідника дібрати та систематизувати джерельну й історіографічну базу, проаналізувати, критично осмислити й інтерпретувати зміст джерел, що потребує обізнаності з категоріально-понятійним апаратом та методами історичного джерелознавства й історіографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, дотичні до історико-педагогічної рефлексії теорії та практики формування ґендерної культури студентів, були предметом дослідження вітчизня-

них та закордонних учених, серед яких С. Гришак, Т. Дороніна, В. Кравець, Л. Каменська, І. Кизима, О. Плахотнік, О. Петренко, Н. Приходькіна, Л. Смоляр, П. Терзі, О. Цокур, Л. Штильова, С. Яшник та інші.

Мета статті – розглянути стан вивченості теорії і практики розвитку ґендерної культури студентів вищих навчальних закладів України на основі аналізу історіографічної та джерельної бази дослідження.

Виклад основного матеріалу. Узагальнивши різні підходи до класифікації історико-педагогічних джерел, ми виокремили такі типи джерел дослідження теорії і практики розвитку ґендерної культури студентів вищих навчальних закладів України у 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.:

– речові джерела – представлені різними складниками освітнього простору вищих навчальних закладів («освітній простір школи» – просторово-предметний компонент – предметні засоби, сукупність та певне розташування яких створює умови для організації потрібних дій суб'єктів. Він вміщує виховний, розвивальний, навчальний, педагогічний простори та ін. [1, с. 47]) – територія та будівлі вишів (навчальні корпуси, студентські гуртожитки, студентські клуби, музеї, бібліотеки тощо), їхній дизайн та оформлення, символіка й атрибутика, плакати, оголошення тощо, які створюють умови для навчання, виховання та розвитку студентства. Джерельний аналіз і осмислення їх із позицій ґендерного підходу дозволяє виявити імпліцитні ґендерні цінності та смисли, які вони транслюють. Особливо цікаві ті

речові джерела, що належать до нижніх хронологічних меж дослідження та збереглися в незмінному стані;

– зображальні – фотографії, ілюстрації, листівки, малюнки, що знайдені в архівах України та музеях вищих навчальних закладів, в особистих збірках, а також ілюстративний матеріал навчальних та періодичних видань прямо чи приховано транслюють ґендерні стереотипи, цінності, настанови, а отже, можуть бути осмисленими з позицій ґендерного підходу. Крім того, із зображальних джерел можна вилучити історичну інформацію, що уточнює чи доповнює фактологічну інформацію, що отримана з інших матеріалів;

– писемні джерела, що не лише абсолютно переважали кількісно, а й виявилися найбільш інформативними, були розподілені на п'ять груп.

До писемних джерел, що домінують у джерельній базі, ми віднесли:

1) документальні джерела – матеріали партійних та комсомольських з'їздів і конференцій, статистичні збірники, інформаційні повідомлення, законодавчі акти, розпорядження, накази органів державної влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР), України, міжнародні документи, діловодна документація закладів освіти тощо. До цієї групи ми відносимо й законодавчі, нормативні, діловодні документи, що зберігаються в державних архівах України. Використання цих документів дає уявлення про зміну цільових орієнтирів та концептуальних засад розвитку вищої освіти, місце ґендерного компонента в них, становлення ґендерних підходів в освітній політиці, правові передумови їх впровадження в діяльність закладів освіти, засоби нормативно-правового регулювання формуванням ґендерної культури студентства вищої школи тощо;

2) праці педагогів, психологів, соціологів розглядуваного періоду, які можуть бути осмисленими в контексті формування ґендерної культури:

– праці радянських учених, присвячені: урахуванню статевих особливостей у педагогічному процесі закладів освіти з акцентом на статеву просвіту (В. Колбановський, Д. Колесов, А. Хріпкова, О. Ступко, С. Соколова, Л. Санюкевич, Д. Ісаєв, В. Каган тощо); морально-етичним проблемам статевого виховання та формуванню взаємовідносин юнаків і дівчат (Л. Верб, В. Вечер, С. Голод, В. Крутецький, О. Кунц, М. Лукин, В. Сухомлинський та інші); питанням підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин, кохання (А. Арова, В. Барський, В. Владин, Д. Капустин, С. Ковальов, Н. Новикова та ін.);

б) сучасні дослідження, присвячені проблемам:

– розвитку ґендерної культури студентства та дотичні до них. Біля витоків ґендерних досліджень у вітчизняній педагогіці стоять С. Бадмаєва, І. Кон, В. Кравець, Л. Столярчук, О. Каменська, Л. Штильова. Але вже на початку XXI ст. ці дослідження

набули значного поширення, з'явилися праці з питань інтеграції ґендерного складника в систему освіти (Т. Вороніна, В. Гайдено, Н. Кутова, Т. Мельнік, О. Плахотник та інші), ґендерної освіти та виховання (О. Васильченко, С. Вихор, Т. Голованова, Т. Гришак, Т. Дороніна, С. Емірільясова, І. Кизима, В. Кравець, О. Кікінежді, О. Кізь, Н. Кутова, І. Мунтян, О. Петренко, Н. Приходькіна, Г. Петрученя, С. Тафінцева, П. Терзі та ін.). Сюди варто віднести розвідки щодо ґендерних аспектів професійного становлення студентства та науково-педагогічної діяльності жінок в умовах вищої освіти (дослідження С. Виговської, В. Стахневич, І. Стадник, А. Лисенко, Є. Таран, Н. Мілорадової, Н. Мовмиги й інших);

– статевого і сексуального виховання й освіти (О. Бялік, Т. Івахненко, Т. Кравченко, Н. Лещук, Л. Олійник, С. Яшник тощо);

– підготовки до сімейного життя і батьківства (А. Бондарчук, А. Даник, А. Денисенко, А. Карасевич, А. Карпська, Т. Коленіченко, Л. Омельченко, М. Семіна, О. Скоромна, С. Сосніхіна, О. Хомишак, Л. Яценко тощо);

– статевого виховання (М. Бояркіна, Н. Городнова, Н. Гусак, І. Драгомерецька, Л. Гридковець, В. Дудукалов, Н. Максимовська, Т. Машихіна, Л. Столярчук, Г. Хархан та ін.);

3) періодичні видання, здебільшого наукова преса («Вища і середня педагогічна освіта», «Вопросы психологи», «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», «Вестник высшей школы», «Шлях освіти», «Постметодика», «Філософія освіти», «Социологические исследования», «Радянська освіта», «Освіта», збірки наукових праць вищих навчальних закладів та наукових установ тощо), на сторінках якої висвітлювалася проблема, що становить предмет дослідження. Вивчення тематики та змісту публікацій дозволяє визначити місце проблеми формування ґендерної культури в тематичному полі психолого-педагогічних досліджень, еволюцію підходів до її розуміння, як змінювалося ставлення педагогічної громадськості до названої проблеми, як вона теоретично осмислювалася, виявити практичний досвід тощо;

4) інтерпретаційні джерела – праці вітчизняних та закордонних учених, які дозволяють визначити методологічні засади дослідження, проаналізувати природу досліджуваних історико-педагогічних явищ, чинники та закономірності їх розвитку:

– праці з філософії культури, культурології, культурної антропології та соціології культури, які належать закордонним (Р. Бейлз, Г. Зіммель, А. Крьобер, Т. Парсонс, Ш. Ортнер, Л. Уайт та ін.) та вітчизняним ученим (Н. Андрєєва, О. Ахієзер, П. Гуревич, М. Каган, Л. Кертман, Б. Маліновський, Н. Черниш, В. Шейко й інші);

– дослідження з ґендерної проблематики закордонних (С. Бем, Е. Гіденс, Д. Гор, Д. Зіммерман, Г. Келлі, М. Кімел, М. Мід, А. Роткірх, К. Уест та ін.)

та вітчизняних науковців (О. Артем'єва, О. Вороніна, Н. Гапон, О. Здравомислова, Т. Марценюк, О. Кісь, О. Плахотнік, А. Тьомкін, О. Стрельнік, С. Харченко, Н. Чухим, О. Ярьська-Смірнова та ін.);

– соціологічні та психологічні дослідження студентства та молоді (В. Астахова, С. Виговська, О. Вишняк, Т. Іщенко, В. Лисовський, М. Лясніков, Ю. Ляснікова, Л. Рубіна, В. Стахневич, М. Чурилов, О. Якуба й ін.);

– дослідження із проблем формування особистості студента вищої школи та з педагогіки вищої школи як радянських часів (Б. Гордеев, Л. Грядунова, В. Дриль, І. Кобиляцький, Г. Макацарія, М. Пасько, І. Надольний, К. Огієнко, Є. Шабаліна та ін.), так і сучасності (І. Бех, Т. Осипова, О. Кондратюк, А. Капська, А. Бойко, Л. Маценко, Н. Ничкало, В. Штифурак та ін.);

– довідкова література – словники, довідники, енциклопедії;

5) навчальні та методичні джерела – навчальні плани, навчальні програми, підручники та посібники, методична література, що видавалися протягом хронологічних меж дослідження. Аналіз цієї групи джерел дав можливість визначити зміст та організацію процесу формування ґендерної культури студентства вищої школи різних історичних періодів.

Історіографію дослідження теорії і практики розвитку ґендерної культури студентів вищих навчальних закладів України у 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. ми поділяємо за проблемно-тематичним критерієм:

1) історіографії вищої освіти України:

– до цієї групи належать такі узагальнюючі праці, як монографії В. Пітова «Высшая школа Украинской ССР в период перестройки» (1962 р.), В. Маланчука «Вища школа УРСР. Здобутки і перспективи (1966–1970)» (1971 р.), монографія авторського колективу на чолі з О. Якубою «Воспитательный процесс в высшей школе: его эффективность» (1988 р.). Ці та багато інших досліджень мають для нас фактологічну значущість, адже започаткували системне вивчення історії становлення вітчизняної вищої школи. Завдання вищої школи, що розглядалася як «кузня кадрів», визначалися відповідно до партійних та державних документів, зорієнтовувалися на потреби «комуністичного будівництва». Відповідно до цього розглядалися зміст, форми та засоби діяльності вишів у розв'язанні завдань науково-технічного прогресу, комуністичного виховання студентів тощо.

Серед історіографічних джерел пострадянських часів варто виділити дисертаційні дослідження Н. Сафонової (2005 р.) «Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): історичний аспект», Т. Куцаєвої (2007 р.) «Розвиток вищої освіти в УРСР (1965–1985 рр.)», які розглядають загальні тенденції, передумови та чинники розвитку системи вищої освіти в Україні, нормативно-правові аспекти діяльності вищої школи, динаміку

становища студентства як об'єкта навчально-виховного процесу та громадського життя вищих навчальних закладів тощо;

– історико-педагогічні дослідження розвитку вищої школи у визначених хронологічних межах. Так, у дисертаційному дослідженні І. Ящук (2011 р.) процес становлення і розвитку теорії і практики виховання студентів у вищих педагогічних закладах України (1920–1991 рр.) розглядається як об'єктивна закономірність, зумовлена динамікою політичних, ідеологічних, соціологічних і культурних чинників. Процес виховання на кожному з етапів розкривався у взаємовпливі й єдності державної освітньої політики, громадсько-педагогічного дискурсу, стану системи освіти й виховання та педагогічної науки.

Значний інтерес у контексті розглядуваної проблеми являють дослідження, присвячені окремим аспектам педагогіки вищої освіти, в яких побічно висвітлені окремі аспекти дослідження, наприклад, розвідки Є. Євтушенко, Л. Марченко, Н. Слюсаренко, К. Трибулькевич та ін.. Так, Є. Євтушенко вивчав особливості розвитку нормативно-правових, змістових, структурних, організаційних засад, кадрового, науково-методичного та матеріального забезпечення фізичного виховання і спортивної підготовки студентів вищої школи України в 1944–1991 рр. У монографії К. Трибулькевич «Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.)» (2016 р.) розглянуто еволюцію мети та завдань, принципів та змісту, організаційних форм та методів діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України в 1917–2010 рр. Саме цей період охоплює дослідження Л. Марченко, в якому на матеріалах партійних організацій проаналізований досвід трудового виховання студентства. В історіографічній праці Н. Слюсаренко досліджувалися проблеми трудового виховання молоді;

2) історико-педагогічна історіографія проблем, дотичних до формування ґендерної культури, а саме: статевого, соціостатевого, статево-рольового, ґендерного виховання й освіти, підготовки до сімейного життя, виховання жіночої та чоловічої молоді тощо. Варто підкреслити, що сьогодні спеціальних системних досліджень, присвячених педагогічній ретроспективі формування ґендерної культури студентства другої половини ХХ – початку ХХІ ст, немає.

Серед робіт цієї групи варто назвати праці Л. Штильової, яка аналізувала проблеми впровадження теорії ґендерних відносин у професійну підготовку, Л. Каменської, яка зверталася до витоків методології ґендерного підходу в педагогіці. Значний внесок у вивчення історії ґендерної педагогіки в Україні зробив В. Кравець, що дослідив еволюцію змісту, форм та методів ґендерної та сексуальної соціалізації дітей і молоді від первісних часів до сьогодення. Визначаючи соціальні передумови ґендерного виховання та підготовки до сімейного життя в

пострадянській Україні, дослідник підкреслює, що ґендер у педагогіці має значну смислову варіативність, зумовлену специфічними особливостями теоретичного ракурсу, що відображає дискусійність і багатоплановість ґендерних досліджень та зумовлює неоднозначність рішень.

Витоки та джерела розвитку ґендерного підходу в педагогіці аналізує Н. Приходькіна. Відокремлюючи як етапи цього розвитку традиційну, критичну, феміністську та ґендерну педагогіку, розглядає особливості його впровадження у вітчизняну освітню теорію та практику. Науковець пов'язує необхідність впровадження ґендерного підходу у вітчизняну освіту з потребами її інтеграції в європейській простір. Історію впровадження ґендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. досліджувала І. Кизима. Науковець визначає ґендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти як просвітницьку діяльність у напрямі спростування наявних ґендерних стереотипів, розвитку критичного ставлення до світу та зростання ґендерної компетентності педагогів.

Еволюцію філософських підходів щодо інтерпретації суб'єкта освіти від феміністської критики традиційної освіти до появи «ґендерної педагогіки» у вищих навчальних закладах західних країн, а також специфіку становлення вітчизняної ґендерної політики та ґендерних підходів в освітньому просторі досліджує О. Плахотнік. Змістовний аналіз жіночих і ґендерних досліджень на рівні дослідницького й освітнього проектів протягом десятиріччя на зламі ХХ – ХХІ ст. наведений у праці Л. Смоляр, де визначені їхні передумови та провідні тенденції їх розвитку. Автор зазначає, що специфіка вітчизняної ситуації щодо ґендерних досліджень зумовлена домінуванням патріархатної свідомості, новизною цієї галузі для пострадянського наукового знання та потребою концептуального та практичного самовизначення в конкретних умовах. Стислий історіографічний нарис проблем формування ґендерної культури студентства містять дисертаційні дослідження С. Яшник, П. Терзі. Питання історії ґендерної педагогіки висвітлено в роботах В. Вдовюка, О. Ільченко, О. Цокур, І. Цимбал, С. Рикова й інших.

Фундаментальне дослідження історії ґендерного підходу у вітчизняній освіті та шкільництві ХХ ст. належить О. Петренко. Ґендерний підхід, на думку науковця, часто мав прихований характер, але був іманентно присутнім на всіх етапах розвитку шкільної освіти, виявлявся в змісті навчання й організації навчально-виховного процесу. Автор пропонує періодизацію ґендерних підходів до освіти і виховання в їх взаємозв'язку та наступності. Ґендерний підхід до освіти й виховання на сучасному етапі розуміється автором як один зі складників особистісно орієнтованого підходу, що враховує ґендерні особливості учня/учениці, допускає на підставі

цього визначення змісту, форм, методів навчання, створення сприятливого (ґендерно комфортного) освітньо-виховного середовища для розвитку особистості відповідно до її потенціалу.

У масштабному дисертаційному дослідженні Т. Дороніної визначено історико-культурологічні основи ґендерної теорії, розглянуто ретроспективу питань статі у вітчизняній педагогіці, досліджено передумови появи ґендерного підходу в сучасній освітній теорії і шкільній практиці, виокремлено етапи його становлення. Суттєвим є висновок про те, що декларований в Україні принцип рівного доступу до освіти розуміється лише як відсутність відвертої заборони дівчатам здобувати якісну освіту. Вітчизняне освітнє законодавство відтворює формальну модель ґендерної рівності, лише підтверджує рівний доступ до навчання, тоді як освітні стандарти і програми демонструють протекціоністську модель, пояснюючи необхідність різного навчання турботою про майбутнє дівчат. Однак для встановлення ґендерної рівності в освіті необхідна реалізація субстантивної моделі – створення рівних можливостей для навчання і хлопців, і дівчат. Неврахування проблем ґендерної нерівності в номенклатурно-правових документах, їх замовчування чи неповне висвітлення є виявом фактичної дискримінації, оскільки порушує ґендерну рівність у плані результативності освіти.

Еволюцію ґендерної освіти у вищій школі пострадянських країн розглянула С. Гришак (2018 р.), яка виявила два підходи до розуміння ґендерної освіти: 1) у вузькому сенсі – це навчальні програми з ґендерної проблематики, що викладаються для студентів соціогуманітарних спеціальностей; 2) у широкому розумінні – це освіта, спрямована на формування ґендерної рівності та подолання усталених ґендерних стереотипів. Проаналізовано підходи науковців до класифікації періодів розвитку ґендерної освіти на пострадянському просторі;

3) історичні дослідження:

– історіографічні праці ґендерної спрямованості – розвідки радянського періоду з питань участі жінок в економічному, суспільно-політичному, культурному житті та із проблем освіти жінок, що здійснювалися в хронологічних межах дослідження, охоплювали здебільшого довоєнні часи та розкривали суспільно-політичну діяльність жіноцтва в контексті прийнятої ідеологічної настанови щодо вирішеності жіночого питання в СРСР. Так, досліджувалися робота жінвідділів щодо боротьби з неписьменністю жінок-робітниць у 1921–1925 рр. (Т. Курченко), діяльність компартії України з підвищення культурно-технічного рівня жінок у 1926–1929 рр. (З. Мацина), підвищення кваліфікації жінок та їхньої суспільно-політичної активності в роки другої п'ятирічки (В. Оніпченко), розвиток трудової та суспільної активності жінок у 1933–1937 рр. (Е. Романько), участь українського жіноцтва в рево-

люційній боротьбі, залучення робітниць і селянок до радянського будівництва в Україні (Ж. Тимченко) та ін. Варто зазначити праці Т. Пікалової (1984, 1985 рр.), в яких висвітлювалася діяльність комуністичної партії із залучення жінок до «культурної революції» та вищої освіти в період соціалістичного будівництва.

У пострадянські часи суттєво розширилися можливості для історичних розвідок ґендерної проблематики, збільшилися хронологічні межі та змінилися методологічні підходи. Однією з перших розвідок історії жіноцтва стала монографія Л. Смоляр (1998 р.), в якій подані результати дослідження жіночого руху Наддніпрянської України другої половини XIX – поч. XX ст.: визначені його течії, періоди розвитку, розкриваються зміст і форми роботи, участь у культурно-освітньому процесі. Продовженням вивчення обраної науковцем проблеми стала монографія «Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні» (1999 р.), хронологічні межі якої сягають періоду трансформацій кінця XX ст. У розвідці проаналізоване становище українського жіноцтва, його вплив на культурне, соціальне та політичне життя країни в різні історичні періоди. У монографії зібрано біографії жінок, діяльність яких суттєво вплинула на суспільно-політичний та культурний розвиток України.

У дослідженнях О. Стяжкіної (2003, 2010 рр.) висвітлено механізми формування повсякденних практик та ґендерних ролей жінок і чоловіків в умовах радянської системи, участь жінок у культурному житті країни, а також зміст та суперечності формування українського канону маскуліності;

– праці, присвячені історії повсякденності – предметом вивчення у межах цього напрямку стали повсякденні практики людей (умови життя, праці, побуту, дозвілля, навчання, соціалізації тощо) того або іншого регіону або країни в окремий історичний проміжок часу. Такі дослідження дозволяють виявити чинники, що зумовлюють формування норм, звичаїв, традицій, уподобань населення, у сфері ґендерних відносин також. У контексті нашого дослідження цікаві праці, в яких відображено життя студентства та викладацької спільноти вищої школи України (роботи Н. Хоменко, М. Ломоносова, О. Лук'яненка, С. Іванова). Щоденні умови життя та навчання студентства відображено в монографії Г. Боднар «Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50–80-ті рр. XX ст.): монографія» (2010 р.);

4) історіографічні дослідження ґендерної проблематики в соціально-гуманітарних науках, авторами яких є І. Бежан-Волк, О. Вороніна, Н. Гапон, І. Головащенко, Т. Гурко, Л. Завадська, І. Кон, І. Кльоцина, Н. Пушкарьова, Г. Сілласте, З. Хоткіна, Н. Чухим, Н. Шевченко й інші.

В історіографічному начерку соціології статі Т. Гурко (1998 р.) визначила відмінності передумов становлення ґендерних досліджень у вітчизняній

науці від західної. Зазначила існування в радянські часи двох напрямів – соціальні проблеми жінок і соціологія статі, які розглядалися також у межах історичного матеріалізму, демографії, економіки, наукового комунізму. Ґендерним дослідженням у вітчизняній науці передували пошуки XIX – початку XX ст., присвячені соціальним аспектам статі, дискусії 20-х рр. навколо жіночого питання, сплеск досліджень соціальних та сімейних ролей жінок у 60–80 рр.

У розвідці Н. Шевченко (2001 р.) підкреслено, що своєрідний «жіночий бум», який пережили Західна Європа й Америка в 60–80-х рр. XX ст., коли точилася дискусія про сутність соціальних ролей чоловіків і жінок, їхній вклад у цивілізацію та місце в сучасному суспільстві, наприкінці 80-х рр. охопив і країни Східної Європи, Україну також. Ґендерний підхід як багатогранне бачення історичного процесу, що передбачає діалог статей у плані реконструкції історичного розвитку з урахуванням форм їх взаємодії і взаємодоповнення, зацікавив і вітчизняних дослідників, у результаті чого активізувалися жіночі студії. Утвердження ґендерного виміру історії в Україні характеризується низкою труднощів, серед яких відсутність широкого кола фахівців, обізнаних у ґендерній методології, нерозвинутість категорій і понять ґендерних досліджень, відсутність компаративного аналізу феномена жінки в західній та східній цивілізаціях.

У статтях О. Ключко (2007, 2008 рр.) визначені трансформації та специфічні особливості методології «вітчизняного варіанта ґендерних досліджень». Г. Сілласте (2016 р.) розглянула зародження, формування й інституціоналізацію у вітчизняному науковому просторі ґендерної соціології як спеціальної соціологічної теорії, виділила етапи розвитку цього наукового напрямку (1989–1992 рр., постсоветський та трансформаційний). І. Кльоцина аналізувала історію розвитку ґендерних досліджень у психології; І. Кон досліджував еволюцію та генезу ґендерної проблематики у вітчизняному освітньому та науковому просторі, значну увагу приділяв розвитку досліджень маскуліності.

Висновки. Можна стверджувати, що є багато історичних та історіографічних джерел, проте в жодному з них спеціально не розглянута історична динаміка теорії та практики ґендерної культури студентів у хронологічних межах нашого дослідження. Вивчення й аналіз історичної та історіографічної бази теорії і практики розвитку ґендерної культури студентів стає підґрунтям для з'ясування стану проблеми, що досліджується, а отже, конкретизації предмета та завдань дослідження, його наукової новизни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цимбалару А. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 41–49.